

Història i futur

Quan el 18 de juny de 1907 Enric Prat de la Riba va aconseguir que es creés l'Institut d'Estudis Catalans va assolir una fita llargament anhelada pel catalanisme. L'Institut, en tant que acadèmia de la llengua catalana i de tot allò que està relacionat amb la cultura catalana, suposava posar el primer maó del programa de la Unió Catalanista i el seu manifest, les Bases de Manresa, de 1892. En molts sentits es pot considerar, però, la fita d'un somni molt més antic. Tant com un objectiu del catalanisme de finals del *segle* *xx*, es podia considerar una fita de la Renaixença cultural que el va precedir. I és que, en molts sentits, l'Institut donava oficialitat al sentiment d'adhesió a la llengua del país que ja l'any 1830 s'havia expressat amb la publicació del poema *La pàtria* de Bonaventura Carles Aribau. Del fet que Prat de la Riba, que havia estat membre de la Unió Catalanista i secretari de l'Assemblea de Manresa, era ben conscient de les arrels del seu projecte, en dona fe el fet que proposés com a primer president de l'Institut a Antoni Rubió i Lluch: no només presentava un expedient acadèmic que l'acreditava per ocupar la plaça en tant que doctor en filosofia i lletres, sinó que, a més, ocupava la càtedra que havia deixat Milà i Fontanals, un dels puntals de la Renaixença, i, d'altra banda, era fill de Joaquim Rubió i Ors, que l'any 1841, amb el pròleg a la seva recopilació de poemes *Lo Gaiter del Llobregat*, havia llançat el programa de la Renaixença. Prat de la Riba, amb l'Institut, donava compliment a l'objectiu de Rubió i Ors de significar la llengua catalana després de segles d'oprobri.

L'any 1907 l'Institut d'Estudis Catalans era, però, molt més que la realització d'un projecte històric. Era també un projecte carregat de futur. Naixia i seria bressolat durant els primers anys per la Diputació de Barcelona, que presidia Prat de la Riba. L'any 1914 havia d'anar lògicament a raure a l'ombra de la Mancomunitat de Catalunya, que agruparia fins al 1925 les quatre diputacions catalanes. En aquells pocs anys de protecció institucional que va donar la presidència de Prat de la Riba de la Mancomunitat i la posterior de Puig i Cadafalch, l'Institut d'Estudis Catalans va desenvolupar una tasca ingent, especialment en el camp lingüístic, normalitzant una llengua. Després, desapareguda la Mancomunitat, l'Institut havia de passar tota mena de vicissituds, paral·leles a les que havia de passar el país. La feina feta donava, però, una solidesa cultural important per a afrontar totes les circumstàncies a venir.

Amb els anys vindrien les dictadures de Primo de Rivera i Franco, i les subsegüents recuperacions democràtiques, nacionals i culturals de la República i de la transició. Cal dir, però, que ni la represa cultural de l'any 1931 ni la que s'inicia l'any 1975 hagueren tingut la força que van tenir sense la feina de l'Institut. Perquè la tasca de Prat de la Riba, la desenvolupada per l'Institut en aquell primer període que va del 1907 al 1925, i de manera molt emblemàtica per Pompeu Fabra, van ser la peanya sobre la qual es va poder redreçar la cultura catalana una vegada i una altra.

Per recordar els fets, i per fer-nos tots plegats conscients de la transcendència d'aquella feina, és important que avui portem a terme una exposició sobre l'Institut. I és important que ho fem en una ciutat com Girona, on, potser tant pel fet d'haver nascut a Barcelona i a l'empara de la Diputació barcelonina com pel fet d'haver tingut sempre la seva seu a la capital catalana, no ha tingut la presència que li pertoca. En tot cas, la Fundació Caixa Girona acull a aquesta exposició tant per deixar constància d'una història com per continuar donant projecció cap al futur a l'Institut d'Estudis Catalans.

Arcadi Calzada i Salvagedra
President de Caixa Girona

El carrer del Bisbe de Barcelona, amb la porta d'accés a l'Institut d'Estudis Catalans a la façana lateral del Palau de la Generalitat, els primers anys 30. (Fons Gabriel Casas, Arxiu Nacional de Catalunya)

Acte de l'Institut d'Estudis Catalans al Palau Dalmau, seu d'Omnium Cultural, els primers anys setanta, quan aquesta entitat donava aixopluc a l'IEC. (Arxiu IEC)

Embalatge de les pintures romàniques arrencades de les esglésies romàniques de Taüll. (Arxiu Mas)

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1907-2007

Un segle de cultura i ciència als Països Catalans

Exposició i catàleg

Organització i producció
Institut d'Estudis Catalans
Fundació Caixa Girona

Comissaris
Antoni Riera i Melis
Joandomènec Ros
Ricard Guerrero

Assessor científic
Josep M. Camarasa

Coordinació
Institut d'Estudis Catalans
Fundació Caixa Girona

Disseny de l'exposició
Dani Freixas i Vais Arquitectes

Disseny gràfic
Tere Moral
AMR Publicitat

Muntatge
Craquis
Enric Ansesa

Edició
© 2007 Fundació Caixa Girona

Dipòsit legal
GI-430-2007

IEC Cent anys 1907 2007

Socis:

Patrocinadors:

Col·laboradors:

IEC Cent anys 1907 2007

Fundació Caixa Girona

Vestíbul de l'Institut d'Estudis Catalans i escala d'accés a la Biblioteca de Catalunya en el seu primer emplaçament al Palau de la Generalitat. (Arxiu IEC)

El secretari general de l'IEC, Ramon Aramon, en el seu despatx del pis de la Gran Via, a Barcelona, seu de l'IEC durant el franquisme. (Arxiu IEC)

Excavació del poblat ibèric de Sant Antoni, a Calaceit (Matarranya), el 1917. (Museu Arqueològic de Catalunya)

L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) assoleix aquest any 2007 la fita dels primers cent anys. La seva creació, el 1907, per iniciativa d'Enric Prat de la Riba, s'inscriu en l'afany de transformació de la societat catalana que s'estenia en el si del moviment catalanista al començament del *segle* *xx*. És un dels resultats més reeixits d'una iniciativa que també pretenia regenerar l'activitat cultural, científica i tècnica de les terres catalanes.

No sols a Catalunya, sinó al conjunt dels Països Catalans, els anys inicials del *segle* *xx* van estar marcats per la creació d'institucions específiques de recerca i l'aparició dels primers científics professionals «moderns», que van sorgir principalment en els anys a l'entorn de la Primera Guerra Mundial. Als anys trenta, aquestes institucions i la professionalització dels investigadors van fer un pas endavant, aviat estroncat per la guerra i la dictadura franquista. El restabliment de la democràcia, en el darrer quart del *segle* *xx*, ha permès recuperar-lo i consolidar-lo. Així ha succeït també amb l'IEC, corporació acadèmica, científica i cultural que té per objecte l'alta recerca científica i la difusió del coneixement en tots els camps del saber, especialment en els referits tant a la llengua i la cultura catalanes com a l'espai en què aquestes arrelen i es desenvolupen.

L'IEC és l'acadèmia de les ciències i les humanitats de les terres de parla catalana, àmbit territorial que li és reconegut explícitament pel Reial decret 3118/1976, del 26 de novembre. Més encara, és l'acadèmia d'acadèmies que aplega en el seu si els estudiosos de llengua catalana de tots els àmbits del saber. Però, tot i tractar-se d'una institució prestigiosa i respectada, amb una llarga història, amb una activitat incessant en tots els camps del saber i amb una clara projecció cap al futur, l'IEC encara no és prou conegut fora dels àmbits acadèmics. Aquesta exposició es proposa mostrar, arreu dels Països Catalans, d'una manera clara i entenedora, la tasca científica, editorial, de difusió del coneixement i d'assessorament de les institucions públiques portada a terme per l'IEC, al llarg del seu *segle* d'història, en tots els camps del saber, tot començant pel de la codificació i normativització de la llengua.

Salvador Giner

President de l'Institut d'Estudis Catalans

Els protagonistes

La composició humana de l'Institut d'Estudis Catalans, des dels vuit pares fundadors del 1907 fins als prop de dos-cents membres actuals, reflecteix tots els avatars pels quals ha passat la creació i la difusió de coneixement en l'àmbit de la nostra cultura al segle XX: inputs creador, repressió, exili, clandestinitat, lenta reconstrucció, represa vigorosa... Des de l'inici, el pluralisme ideològic i la excel·lència de cadascú en la seva especialitat han estat norma de la institució.

També reflecteixen aquests avatars els successius espais que han acollit l'IEC: l'actual Palau de la Generalitat, des dels orígens fins al 1923, del qual fou foragitat per la dictadura primorvenista fins al 1930; la Casa de Convalescència de l'antic Hospital de la Santa Creu, cedida per l'Ajuntament de Barcelona el 1931, de la qual fou desposseït el 1939 per la dictadura franquista; diferents cases particulars, que en van ser el refugi clandestí fins que als anys seixanta Omnium Cultural li va oferir aixopluc al Palau Dalmau, i la Casa de Convalescència de nou, amb el restabliment de la democràcia.

Acte inaugural de la Biblioteca de Catalunya en el seu primer emplaçament, el Palau de la Generalitat, el 20 de maig de 1914. (Institut Municipal d'Història. Arxiu fotogràfic (Barcelona))

Visita del president de la Generalitat Lluís Companys a la seu de l'IEC a la Casa de Convalescència en obres el 14 de febrer de 1934. A l'esquerra del president Companys apareixen Josep Puig i Cadafalch, president de torn de l'IEC, Pompeu Fabra, president de la Secció Filològica, i el conseller de cultura Ventura Gassol. A l'extrem dret (amb el barret a la mà) el periodista Carles Sentís i al seu costat Ramon d'Alós-Moner, secretari general de l'IEC. (Arxiu IEC)

Festa anual de l'Institut d'Estudis Catalans (1932) celebrada privadament al domicili de Josep Puig i Cadafalch. Presidien Pacte d'esquerra a dreta, Josep Puig i Cadafalch, Carles Riba i Eduard Fontserè, presidents, respectivament, de la Secció Històrico-Arqueològica, la Secció Filològica i la Secció de Ciències. A la dreta de Fontserè, Ramon Aramon i Josep M. de Sagarra. En segon terme, Montserrat Martí, Enric Jordi, Miquel Coll i Alemtorn i Ricard Albert. (Arxiu IEC)

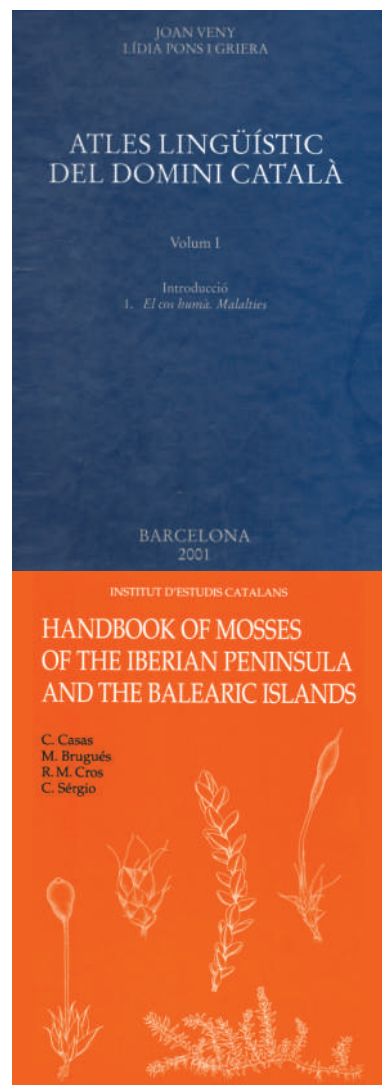
Guanyadors dels premis i les borses d'estudi de l'IEC de la convocatòria del 2006, acompanyats en primer terme, d'esquerra a dreta, per Antoni Riera i Melis, vicepresident de l'IEC; Salvador Giner, president de l'IEC; Ernest Benach, president del Parlament de Catalunya; i Salvador Alegret, vicepresident de l'IEC. (Montse Catalan, Arxiu IEC)

Els fets

No és el simple pas dels anys el que ens fa venerables, com tampoc no és cap mèrit la mera supervivència. Són els fets amb què omplim el temps el que compta. En els cent anys d'història de l'Institut d'Estudis Catalans, els assoliments i les realitzacions han estat rellevants en quantitat i en qualitat, fins i tot en les circumstàncies més adverses, com les que van propiciar les dues dictadures sofertes.

Des dels orígens, la contribució de l'Institut tant a l'estudi i la conservació del patrimoni historicoartístic, cultural i científic, com a l'estudi, la salvaguarda i la normalització de la llengua catalana ha estat decisiva, i encara ho és. Ha estimulat i sostingut la recerca en tots els àmbits, amb la creació de serveis, oficines o centres que han promogut activitats de recerca cooperativa que difícilment s'haurien pogut dur a terme de cap més manera. Ha fomentat el manteniment de la cohesió de la comunitat científica catalana, amb la creació de filials i la publicació científica en llengua catalana, fins i tot en les èpoques més difícils, i ha assegurat la presència de la llengua catalana en tots els àmbits del coneixement.

Llançament d'un globus sonda per meteoròlegs de l'Estació Aerològica de Barcelona (1916). (Institut Municipal d'Història. Arxiu fotogràfic (Barcelona))

Expedició de l'IEC als Pirineus el 1907. Dos dels expedicionaris al Portilló, amb la Vall d'Aran als seus peus. (Institut Amaltes d'Art Hispànic. Arxiu Mas (Barcelona))

Albert Einstein als Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i Intercanvi (1923). (Arxiu Mas)

El llegat

L'Institut d'Estudis Catalans ha aportat a la nostra societat un llegat — tangible i intangible — molt important. Moltes de les iniciatives engegades per l'Institut han cristal·litzat més tard en normes de referència, institucions o serveis transcendents per a la recerca i la difusió del coneixement.

Les normes ortogràfiques, la gramàtica i el diccionari normatius de la llengua catalana han estat obra de l'Institut. Gràcies a aquestes eines, l'ús de la llengua s'ha pogut normalitzar en tots els àmbits de la nostra societat.

La presència avui en els nostres museus de peces cabdals de les nostres arts, que van estar a punt de perdre's fos per la ignorància o la desídia o per la cobdejança de col·leccionistes o institucions foranes, la va fer possible l'Institut. I també la restauració de nombrosos monuments i edificis en perill d'enrunament.

Institucions o serveis com la Biblioteca de Catalunya, el Museu Nacional d'Art de Catalunya, l'Institut Cartogràfic de Catalunya o el Servei Meteorològic de Catalunya tenen el seu origen remot en iniciatives de l'Institut.

Més de tres mil llibres publicats situen l'Institut com l'editorial científica més important en llengua catalana.

La mateixa seu de l'Institut, acuradament restaurada, els seus arxius i el seu fons d'art també formen part del valuós llegat que l'IEC aporta a la nostra societat.

Reproducció d'un fragment de les pintures romàniques de Sant Climent de Taüll, actualment conservades al Museu Nacional d'Art de Catalunya, al tercer fascicle (1910) de *Les pintures murals catalanes*, de Josep Pijoan. (Arxiu IEC)

Reproducció de les pintures romàniques de l'absis de Santa Maria de Taüll, actualment conservades al Museu Nacional d'Art de Catalunya, al tercer fascicle (1910) de *Les pintures murals catalanes*, de Josep Pijoan. (Arxiu IEC)

Sobrecoberta de la primera edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC. (Arxiu IEC)

Coberta de la primera edició (1932) del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra. (Arxiu IEC)

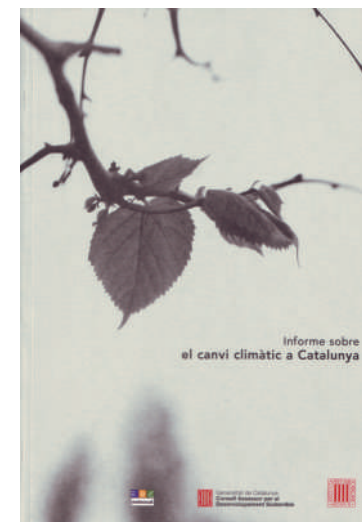
Pintura de Manuel Boix per al cartell del Centenari de l'IEC. (Arxiu IEC)

El futur

De res no serviria la celebració del Centenari si no esperonés, d'una banda, a l'Institut mateix, l'ambició de continuïtat dels programes en curs i de noves fites, i, d'una altra, la voluntat de servei a la societat. Diferents veus, de dins i de fora de l'Institut d'Estudis Catalans, ens parlen d'aquestes ambicions i d'aquesta exigència.

Programes com el del nou paradigma de la dignitat humana, que l'IEC coordina per encàrrec de la Unió Acadèmica Internacional, l'Observatori de la Recerca als Països Catalans, tot just engegat; l'Atles Lingüístic del Domini Català; el Corpus documental de les relacions internacionals de Catalunya i de la Corona d'Aragó des del segle XII fins a la mort de Ferran el Catòlic; l'inventari i la cartografia de plantes, fongs i vegetació, o la catalogació, visualització i valoració de les espècies animals endèmiques; el Diccionari de Ciència i Tecnologia o el Servei d'Arxius de Ciència, són alguns dels programes oberts al futur, i ben aviat se n'hi afegiran d'altres.

Estudiants d'ensenyament secundari davant dels cartells de la prova Cangur de matemàtiques que cada any organitza la Societat Catalana de Matemàtiques. Filial de l'Institut d'Estudis Catalans, en coordinació amb una comissió internacional que impulsa a tot el món aquestes proves per a l'estímul de l'aprenentatge de les matemàtiques entre els joves. (Arxiu IEC)

Aspecte de la mostra Mercatec de projectes de tecnologia realitzats per alumnes d'ensenyament secundari al pati de la seu de Barcelona de l'Institut d'Estudis Catalans (desembre del 2006). (Arxiu IEC)

El projecte «Els camins de la dignitat humana: de les tradicions culturals a un nou paradigma», de la Unió Acadèmica Internacional (UAI), que coordina l'Institut d'Estudis Catalans, pretén establir un corpus que reflecteixi l'estat del coneixement del concepte de dignitat humana en les seves dimensions naturals, històriques i culturals, al mateix temps que obri noves vies de recerca vers la interculturalitat. La primera sessió de treball del projecte ha tingut lloc a Jerusalem, i les següents es faran al llarg del 2007 a Rabat, Barcelona i Linköping. A les imatges, els participants a la sessió de treball de Jerusalem al voltant del monument a Albert Einstein en aquella ciutat (foto, Avital Baer) i nens i pares d'origens ètnics i culturals ben diferents a les portes d'una escola del Raval de Barcelona propera a la seu de l'IEC (foto, Jordi Pareto).

Amb el projecte de catalogació, visualització i valoració d'espècies animals endèmiques es proposa establir per primera vegada un catàleg dels animals d'àrea de distribució restringida al nostre territori i posar a l'abast de la comunitat científica internacional seqüències genòmiques d'interès filogenètic d'aquestes espècies. A la imatge, *Atthis scabra*, un colibrí endèmic de la depressió del Vallès. (Xavier Belles)

Coberta de *Informe sobre el canvi climàtic a Catalunya* (2005). (Arxiu IEC)

